

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa annetun lain muuttamisesta (HE 48/2025 vp)

Esityksen yleinen arviointi

Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä ehdotetaan kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa annettua lakia muutettavaksi niin, että Suomen viranomaisille annettaisiin toimivalta muuntaa vieraassa valtiossa määrätty kuolemanrangaistus Suomessa täytäntöön pantavaksi vapauteen kohdistuvaksi seuraamukseksi. Tällä hetkellä tämä ei ole mahdollista sillä laki mahdollistaa vain vapausrangaistuksen, menettämisseuraamuksen tai tahdosta riippumattoman psykiatrisen hoitoseuraamuksen täytäntöönpanon siirtämisen.

Esityksen tavoitteena on mahdollistaa tehokas rikosvastuun toteutuminen myös sellaisissa tilanteissa, joissa Suomen kansalaiselle tai henkilölle, jonka kotipaikka on Suomessa, on vieraassa valtiossa määrätty kuolemanrangaistus, eikä sitä voida voimassa olevan sääntelyn perusteella panna Suomessa täytäntöön vapauteen kohdistuvaksi seuraamukseksi muunnettuna.

Pidän esitettyä lainmuutosta perusteltuna ja tarpeellisena. Kuten esityksessäkin todetaan, esitetyn kaltainen täytäntöönpanon siirto tulisi todennäköisesti erittäin harvoin sovellettavaksi. Muutos voi kuitenkin yksittäistapauksessa olla tärkeä, sillä se voi edesauttaa sitä, että ulkomailla kuolemanrangaistukseen tuomittu Suomen kansalainen voidaan mahdollisesti saada siirretyksi Suomeen suorittamaan vapaudenmenetykseksi muunnettua rangaistusta. Muutos voi myös mahdollistaa sen, että Suomeen paennut ulkomailla vakavien rikosten perusteella kuolemaan tuomittu henkilö voidaan saattaa oikeudelliseen vastuuseen teoistaan. Kuolemanrangaistuksen kohdalla mahdollisuus seuraamuksen täytäntöönpanoon Suomessa on erityisen merkittävä siksi, ettei henkilöä ole mahdollista luovuttaa valtioon, jossa häntä uhkaa kuolemanrangaistuksen täytäntöönpano.

Täytäntöönpanon siirtämisen edellytyksiä tai menettelyä ei esitetä muilta osin muutettavaksi. Täytäntöönpanon siirtämisen edellytyksenä olisi näin ollen näiltäkin osin ensinnäkin kaksoisrangaistavuuden vaatimus eli se, että teko olisi Suomessa vastaavissa olosuhteissa tehtynä Suomen lain mukaan rikos. Täytäntöönpanon siirtämisen edellytyksenä olisi myös se, että tuomittu henkilö on Suomen kansalainen, tai hänen kotipaikkansa on Suomessa. Pääsääntöisenä edellytyksenä siirtämiselle olisi edelleen myös tuomitun suostumus. Tuomitun suostumusta ei kuitenkaan edellytettäisi, jos tuomittu Suomeen pakenemalla tai muuten Suomessa karttaa seuraamuksen täytäntöönpanoa. Täytäntöönpanon siirtämisen edellytyksenä olisi myös seuraamuksen määränneen valtion pyyntö tai suostumus. Lisäksi siirron edellytyksenä olisi se, että tuomiovaltiosta on saatu riittävä selvitys tuomioon johtaneen oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta ja muu siirron toteuttamiseksi tarpeellinen selvitys asiasta.

Täytäntöönpanolle ja seuraamuksen muuntamiselle asetetut edellytykset ovat sääntelyn oikeudenmukaisen soveltamisen kannalta erittäin keskeisiä. Tärkeää on, että muuntaminen

edellyttää tuomion antaneen valtion pyyntöä tai suostumusta, koska useampikertaisen rankaisemisen välttämiseksi tuomion antaneen valtion tulee tunnustaa Suomessa täytäntöön pantu seuraamus tuomion asianmukaiseksi ja riittäväksi täytäntöönpanoksi. Jos tuomittu on vangittuna tuomiovaltiossa, tuomiovaltion suostumus on myös käytännössä välttämätön edellytys täytäntöönpanon siirtämiselle. Koska kuolemanrangaistuksia voidaan eri maissa tuomita hyvinkin monenlaisista ja vakavuudeltaan eri asteisista teoista, täytäntöönpanon kannalta tärkeä on täytäntöönpanon edellytykseksi asetettu kaksoisrangaistavuuden vaatimus sekä se, että seuraamukseksi määrätään Suomen laissa vastaavasta rikoksesta säädetty vapaudenmenetys. Ihmis- ja perusoikeusvelvoitteiden näkökulmasta olennaista on myös se, että muuntamisen edellytyksenä on riittävä selvitys alkuperäisen oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta.

Täytäntöönpanon siirtämiselle asetetut edellytykset voivat kuitenkin johtaa myös siihen, ettei uudistuksen tavoite rikosvastuun tehokkaasta toteutumisesta kaikissa tapauksissa toteudu. Tällaiseen lopputulemaan voi johtaa erityisesti se, että siirtäminen edellyttää tuomiovaltion pyyntöä tai suostumusta sekä riittävien tietojen ja selvitysten saamista tuomiovaltiosta. Käytännössä muutos nykytilanteeseen, jossa Suomi voi pyytää tuomiovaltiota muuntamaan tuomitun kuolemanrangaistuksen vapauteen kohdistuvaksi seuraamukseksi, ei ole kovin iso. Tuomiovaltiolla voi kuitenkin olla matalampi kynnys suostua seuraamuksen muuntamiseen Suomessa kuin ryhtyä kansallisesti prosessiin seuraamuksen muuntamiseksi. Tällaisissa tilanteissa on tärkeää, ettei Suomen lainsäädäntö aseta oikeudellisia esteitä seuraamuksen muuntamiselle ja täytäntöönpanon siirtämiselle.

Suostumus/täytäntöönpanon karttaminen siirron ja muuntamisen edellytyksenä

Lakiehdotuksen 3 §:n mukaisesti tuomion täytäntöönpanon siirtäminen edellyttää lähtökohtaisesti tuomitun henkilön suostumusta. Vaihtoehtoisesti seuraamus voidaan kuitenkin panna täytäntöön Suomessa myös tapauksessa, jossa tuomittu Suomeen pakenemalla tai muuten Suomessa karttaa seuraamuksen täytäntöönpanoa tai täytäntöönpanon jatkamista (3 §:n 1 kohta) sekä tapauksessa, jossa täytäntöönpantavaan seuraamukseen sisältyy määräys karkottamisesta tai muusta toimenpiteestä, jonka seurauksena tuomitun ei vankilasta vapautumisensa jälkeen sallita jäävän valtioon, jossa seuraamus on määrätty. Lakia ei tältä osin esitetä sisällöllisesti muutettavaksi.

Lainvalmistelun aikana on kyseenalaistettu se, kuinka hyvin nämä ehdot soveltuvat tilanteeseen, jossa on kyse vapausrangaistukseksi muunnetun kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanosta. Selvää on, että ehdoton palautuskielto estää henkilön luovuttamisen, karkottamisen tai muun palauttamisen maahan, jossa häntä uhkaa kuolemanrangaistus tai sen täytäntöönpano. Kun kyseessä on Suomessa oleva henkilö, jolle on toisessa valtiossa tuomittu kuolemanrangaistus, täytäntöönpanon siirtämiselle ei näin ollen ole vaihtoehtona, että henkilö palautettaisiin tuomiovaltioon. Kyse ei siis ole valintatilanteesta samalla tavoin kuin tilanteessa, joissa vaihtoehtoina ovat käytännössä seuraamuksen täytäntöönpano Suomessa tai henkilön palauttaminen tuomiovaltioon ja seuraamuksen täytäntöönpano siellä.

Tästä syystä suostumus tulee erittäin harvoin kyseeseen Suomessa oleskelevan, toisessa valtiossa kuolemaan tuomitun henkilön kohdalla. Joissain harvinaisissa tilanteissa voi toki olla ajateltavissa, että kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanon uhan väistyminen voisi myös tällaisen henkilön kohdalla olla peruste suostua muunnetun seuraamuksen täytäntöönpanoon Suomessa. Kysymys henkilön suostumuksesta ei kuitenkaan ole lainkaan merkityksetön myöskään kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanon siirtämisen ja muuntamisen kohdalla. Tilanteessa, jossa Suomen kansalainen tai Suomessa pysyvästi asuva henkilö on vangittuna toisessa valtiossa, jossa hänet on tuomittu kuolemaan, kyseisellä henkilöllä on lähtökohtaisesti ilmeinen intressi suostua seuraamuksen täytäntöönpanon siirtämiseen ja muuntamiseen.

Kun kyse on sellaisesta toisessa valtiossa kuolemaan tuomitusta henkilöstä, joka oleskelee Suomessa, arvioitavaksi tulisi erityisesti se, onko henkilön saapumista Suomeen ja oleskelua Suomessa pidettävä laissa tarkoitettuna karttamisena. Eräissä kannanotoissa tämän perusteen soveltuminen on kyseenalaistettu tilanteessa, jossa on kyse kuolemanrangaistuksesta, sillä perusteella, että pyrkimys karttaa kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanoa on lähtökohtaisesti oikeutettua ja hyväksyttävää. Sitä miten tähän kysymykseen suhtaudutaan, määrittää ennen kaikkea se, nähdäänkö laissa tarkoitettu karttaminen tosiasiallisena asiointilana, joka johtaa siihen, että henkilö välttää hänelle tuomitun seuraamuksen täytäntöönpanon vai nähdäänkö se tarkoituksellisenä toimintana, joka edellyttää moitittavaa motiivia.

Käsillä olevassa hallituksen esityksessä karttaminen käsitykseni mukaan nähdään tosiasiallisena tilana, joka muodostaa esteen henkilölle tuomitun seuraamuksen täytäntöönpanolle. Pidän tällaista tulkintaa mahdollisena, vaikkakin näin tulkiten karttamiskriteeri käytännössä pitkälti syrjäyttää suostumuksen edellyttämisen tilanteissa, joissa toisessa valtiossa kuolemaan tuomittu henkilö oleskelee Suomessa.

On ilmeisen selvää, että henkilöllä on oikeutettu peruste pyrkiä karttamaan kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanoa. Toinen kysymys on se, tekeekö tämä lähtökohta samalla tavoin oikeutetuksi myös sen, että vakavasta rikoksesta lainvoimaisesti tuomittu henkilö pyrkii välttämään oikeudelliseen vastuuseen saattamista ylipäätään.

Säännösten taannehtiva soveltaminen

Lainsäädäntöprosessin aikana on kyseenalaistettu myös hallituksen esityksessä omaksuttu lähtökohta, jonka mukaan esitettyä sääntelyä voidaan soveltaa taannehtivasti myös ennen lain voimaantuloa määrättyjen seuraamusten täytäntöönpanoon. Pidän esityksessä omaksuttua lähtökohtaa perusteltuna, ottaen huomioon, että kyse on luonteeltaan lähinnä prosessuaalisesta sääntelystä, joka ei laajenna rangaistavuuden alaa tai kovenna käytettävissä olevia rangaistuksia.

Tuomiovallan käyttö/muutoksenhaku

Lainsäädäntöprosessin yhteydessä on nostettu esiin myös kysymys oikeusministeriön ja tuomioistuinten rooleista prosessissa ja tuomioistuinlaitoksen kaksilinjaisuudesta. Katsoisin, ettei esitys tältä osin muuta oikeustilaa siitä, mikä se on myös voimassa olevan sääntelyn aikana.

Pitkälti tätä vastaava roolijako on käsittääkseni käytössä myös silloin, kun kyse on perinteisestä, muiden kuin EU-valtioiden välisestä luovuttamisesta ja muusta oikeusavusta. Jos tämä ei ole aiheuttanut tulkinta- tai soveltamisongelmia voimassa olevan sääntelyn aikana, en näe esitettyjä muutoksia tässä suhteessa erityisen merkittävinä ottaen huomioon, että siirtämisen yleisiä edellytyksiä ja prosesseja ei esitetä muutettavaksi.

Suhde muuhun oikeusapua ja luovuttamista koskevaan sääntelyyn

Kuten edellä on jo todettu, henkilön luovuttaminen valtioon, jossa häntä uhkaa kuolemanrangaistus tai sen täytäntöönpano – tai hänen luovuttamisensa muuhun valtioon, jossa häntä uhkaa luovuttaminen edelleen tällaiseen valtioon – on ehdottomasti kiellettyä. Ottaen huomioon kuolemanrangaistuksen ehdoton kieltä, johon Suomi on vahvasti sitoutunut, on perusteltua, ettei Suomi anna myöskään muunlaista oikeusapua rikosprosesseihin, joissa seuraamuksena voisi olla kuolemanrangaistus. Muunlaista oikeudellista yhteistyötä Suomi kuitenkin tekee myös sellaisten valtioiden kanssa, joissa kuolemanrangaistus on käytössä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on hyväksynyt henkilön luovuttamisen valtioon, jossa henkilö on syytettynä rikoksesta, josta mahdollisena seuraamuksena on kuolemanrangaistus, edellyttäen, että luovuttamista pyytänyt valtio antaa riittävät takeet siitä, ettei kuolemanrangaistusta esitetä, tuomita tai panna täytäntöön kyseessä olevassa tapauksessa (Ks. esim. Soering v. the United Kingdom; Einhorn v. France; Boumediene and Others v. Bosnia and Herzegovina; Rrapo v. Albania; Harkins and Edwards v. the United Kingdom). Esitetty tuomiovaltion pyynnöstä tai suostumuksella tapahtuva rangaistuksen muuntaminen vastaa käytännön vaikutuksiltaan nähdäkseni takeiden antamista eli kuolemanrangaistuksen uhan väistymistä tapauksessa, jossa se olisi tuomiovaltion oikeusjärjestyksen mukainen seuraamus kyseessä olevasta teosta. Kun tällaisessa tapauksessa ei ole ihmisoikeuksista aiheutuvaa estettä luovuttamiselle, ei estettä liene myöskään muulle oikeudelliselle yhteistyölle – esimerkiksi seuraamuksen muuntamiselle ja täytäntöönpanolle.

Koska esitetyn kaltainen oikeudellinen yhteistyö ei edistä tai mahdollista kuolemanrangaistuksen määräämistä taikka lisää tällaisten tuomioiden todennäköisyyttä vaan päinvastoin voi joissain tapauksissa mahdollistaa kuolemanrangaistuksen muuntamisen ihmisoikeusvelvoitteitamme kunnioittavaksi vapausrangaistukseksi, en näe, että esitetty sääntely olisi ainakaan suoranaisesti ristiriidassa niiden perusperiaatteiden kanssa, joita oikeusapua ja luovuttamista koskevassa lainsäädännössä ja käytännössä on muutoin omaksuttu.

Rovaniemellä 15.4.2026

Minna Kimpimäki
Professori, dekaani
Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta